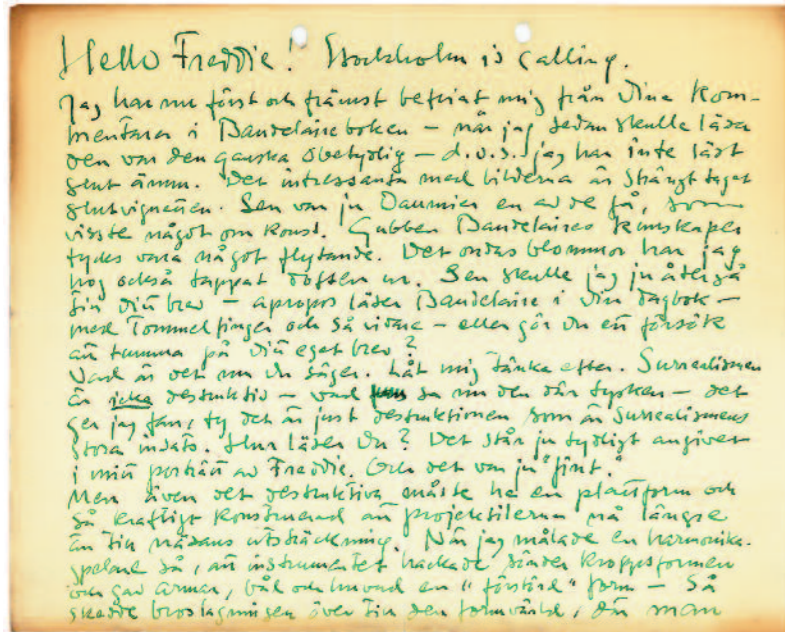

Epilog

Den bevarade brevväxlingen mellan GAN och Freddie visar en ömsesidig uppskattning mellan dessa två olika personligheter. En gemensam beröringspunkt, konstnärligt och intellektuellt, var föraktet för konventionell konst och borgerlig moral. Konsthistoriskt är det också mycket intressant att i brevväxlingen t. ex. kunna följa deras olika synsätt på surrealismen.

Personkemin stämde mellan dem. Förmodligen blev vänskapen mellan dem inte riktigt densamma efter GAN:s skarpa kritik av Freddie's porträtt, men respekten fanns kvar åtminstone från Freddie's sida. I katalogen från Freddie's stora retrospektiva utställning på Statens Museum for Kunst i Köpenhamn 1989 kan man läsa: "Gennem Sverige-årene mødtes Freddie ofte med GAN, ifølge Freddie selv så godt som daglig i visse perioder." Även Jan Torsten Ahlstrand berättar att Freddie alltid talade om GAN med stor uppskattning.

Odaterat brev från GAN till Freddie, troligen från julen 1945.

Universitetsbibliotekets utställningskatalog 60

GAN och makarna Freddie juni 1945, troligen vid entrén till Skansen i Stockholm. Detta är det enda kända fotografiet av de båda konstnärerna tillsammans.

Hello Freddie!

Korrespondensen mellan GAN och Wilhelm Freddie 1944-45

4 februari - 22 maj 2011

LUNDS UNIVERSITET

Brevsamlingen

Vänskapen och kontakten mellan den svenske konstnären och författaren Gösta Adrian-Nilsson (GAN, 1884-1965) och den danske surrealistiske kunstnären Wilhelm Freddie (1909-1995) har hittills varit föga känd eller beskriven. Emellertid finns i GAN:s efterlämnade papper ett antal dokument som kastar ljus över både vänskapen, konstnärerna och personerna.

De efterlämnade papperen donerades efter GAN:s död till Dokumenteringsarkivet för modern konst vid Konsthistoriska institutionen, Lunds universitet. Dokumenteringsarkivet deponerade sedan samlingen i Universitetsbiblioteket, där den idag finns. I samlingen finns bl. a. ett antal brev från Wilhelm Freddie. 2009 kompletterades samlingen genom en donation av konsthistorikern och Freddie-kännaren Birger Raben-Skov med bl. a. breven från GAN till Freddie. Därmed har samlingen fått en unik karaktär i det att den innehåller hela korrespondensen mellan de två konstnärerna 1944-1945, något som är av stort intresse för forskningen.

I samband med denna utställning på Universitetsbiblioteket ges korrespondensen ut i en bok med inledning av konsthistorikern och GAN-kännaren Jan Torsten Ahlstrand.

Wilhelm Freddie och Jan Torsten Ahlstrand vid Freddie's porträtt av GAN. Fotografi av Carl Magnus, taget på Statens Museum for Kunst 1989.

Första kontakten

Vänskapen mellan GAN och Freddie går tillbaka till den första internationella surrealistiska utställningen i Skandinavien, *International kunststudstilling kubisme-surrealisme*, som visades i Köpenhamn 1935. I utställningen deltog många danska och svenska konstnärer, bl. a. Freddie och GAN. Namn som Arp, Dalí, Max Ernst, Giacometti, Magritte m. fl. bidrog till att ge utställningen tyngd och internationell karaktär. Totalt visades hela 272 verk av 41 konstnärer.

Den unge Wilhelm Freddie var redan då en omstridd konstnär inom det danska avantgardet men ännu inte så känd utanför Danmark. GAN var vid tiden verksam som kritiker för den svenska tidskriften *Konstrevy* och recenserade utställningen i Köpenhamn. Särkilt Freddie's verk väckte hans entusiasm. Han skrev: "Vänder vi oss helt om, skulle vi, om vi ej varit förberedda, fått den chock på hjärnan vi ännu lyckats undgå /.../ Freddie heter konstnären, och namnet låter sympatiskt som smeknamnet på någon snäll gosse."

Men det är ingen snäll gosse som målat detta /.../ Dessa målningar är patologiska – det är lätt sagt – men de äga samtidigt en intensiv virilitet, en nästan absurd påträngande verklighet, skrämmande och obarmhärtig som en dolkstöt."

Här byggdes bron till den vänskap som kom att förena dessa två olikartade konstnärer. Våren 1937 deltog båda konstnärerna i utställningen *Surrealism i Norden* i Lund och i brevväxlingen finner vi att GAN vid åtminstone ett tillfälle hälsade på Freddie i Köpenhamn, och att de besökte Tivoli.

Freddie's flykt till Sverige 1944

Freddie's position som surrealist och antinazist gjorde honom till en utsatt person i det av Tyskland ockuperade Danmark. Slutligen varnade den danska polisen honom för att hans säkerhet inte längre kunde garanteras, och natten till den 28 februari 1944 flydde han med hustru och son över Öresund. De hamnade på flyktingförläggningen i Målarhusen-Borby på Österlen. Härifrån skickade Freddie ett brev den 2 mars till GAN som då bodde i Stockholm, i vilket han bad GAN kontakta den danska delegationen. Freddie hade förhoppningar om att kunna flytta till Stockholm och även om att kunna genomföra en utställning där.

GAN skrev sitt svar i en något reserverad ton, och när familjen Freddie flyttade till Stockholm var det sannolikt med hjälp av Greta Cembræus-Thorén och Freddie's landsman Poul Henningsen, som sedan tidigare bodde som flykting i staden. Så småningom kunde Freddie hyra en lägenhet på Aspudden, som kom att bli familjens hem till september 1945.

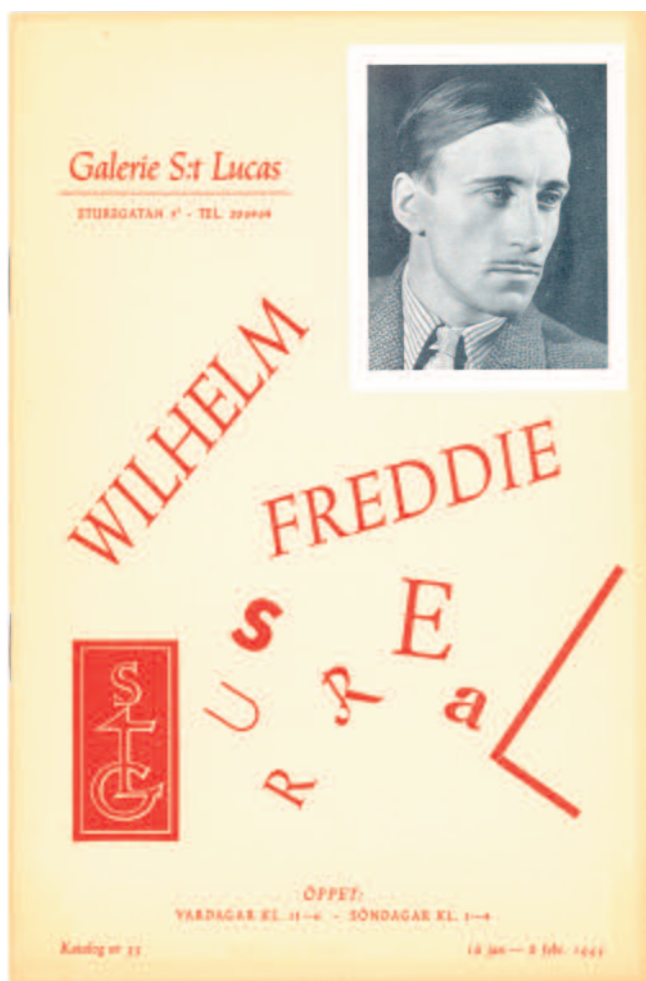
Tiden december 1944 till december 1945 kan man genom korrespondensen följa relationen mellan Freddie och GAN under de perioder GAN befann sig i Lund. Det fanns ju ingen anledning till brevväxling när de båda var i Stockholm. Några sporadiska glimtar av umgänget i Stockholm kan man dock få i GAN:s dagboksanteckningar. Den 29 maj 1944 skrev han: "På natten häryckningens tid! Det skulle i så fall betyda att jag målat 3 tavlor färdiga, voro de så häryckta? Den 3:e blev bäst – inspirationen var en fotografi med ett makalöst lyktsken /.../ När den var färdig – jag beundrade den – hade jag behov av en annan åskådare, och varför icke den surrealistiske Freddie? Jag åkte dit med en flaska och kl. 12 på natten åkte vi tillbaka till en ny hemma hos mig. Ja där stod tavlan på mitt splitternya staffli i det obestämda ljus som tillhör en stockholmsk natt i slutet av maj ..."

GAN var ingen lättillgänglig människa och levde stundtals ganska isolerad i sin lägenhet på Söder. Det är tydligt att han i den yngre Freddie fann en själsfrände. I en dagboksanteckning från den 26 september 1944 uttrycker han sig mycket uppskattade om sin konstnärskollega, och skriver: "Under tiden gör jag /.../ försök att få en utställningslokal till en dansk flyktad surrealist, Freddie, densamme som skilde sig från alla grupper på utställningen i Köpenhamn /.../ en surrealist som omöjligt kan tvättas vit /.../ Den tekniska skickligheten är som ett trolleri med materialer."

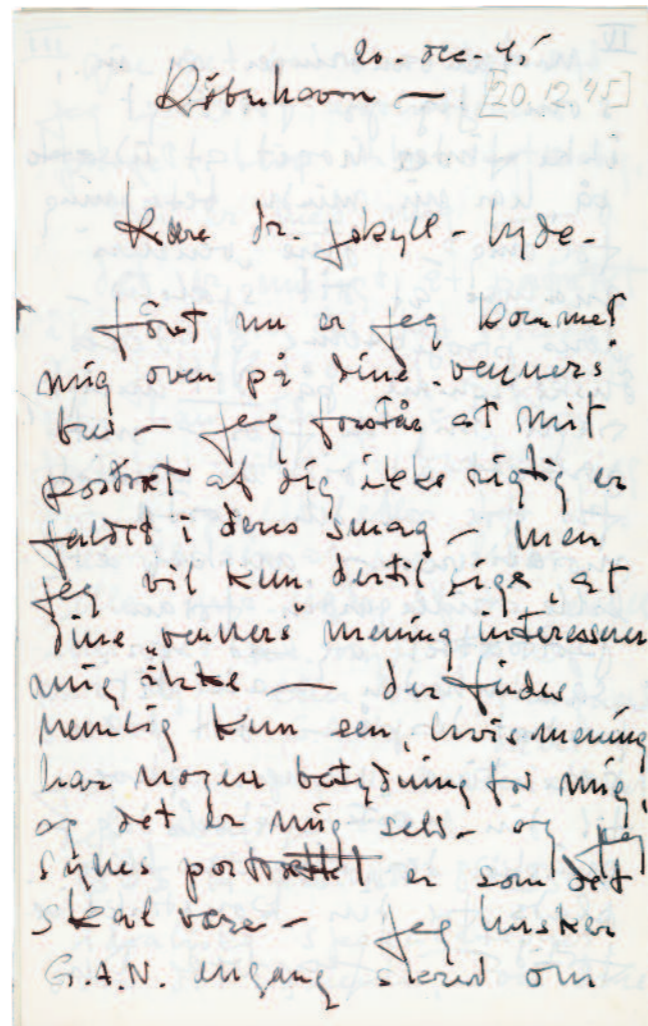
Freddies utställning i Stockholm

I januari-februari 1945 hade Freddie sin första utställning i Stockholm, på Galerie S:t Lucas. Freddie rykte bl. a. från den separatutställning i Köpenhamn 1937 som polisen stängde, hade även nått Sverige och gav honom en viss uppmärksamhet och draghjälp. Flera reportage om honom publicerades i *Expressen*, *Veckorevyn* och bildtidningen *Se*. GAN skrev i ett brev den 7 januari att han hade sett Freddie "spanska fysiognomi" i *Se*, och såg artikeln som "en praktreklam för Din utställning som heter duga". Av allt att döma blev utställningen en succé. Till utställningen producerades även en katalog med text av Per Olof Palme.

Under våren och försommaren 1945 upphörde korrespondensen nästan helt mellan GAN och Freddie; båda bodde vid den tiden i Stockholm, där de umgicks. Från denna tid finns ett fotografi, taget på försommaren framför entrén till Skansen, med GAN och makarna Freddie. Detta är det enda fotografiet av dem tillsammans. Det är intressant att båda konstnärerna är borgerligt välklädda trots sitt förakt för "bourgeoisien".

Katalog från Freddie's utställning på Galerie S:t Lucas 1945.

Brev från Freddie till GAN 20/12 1945. Brevet innehåller svaret på GAN:s kritik av det av Freddie målade porträttet.

Porträtten

Under vintern 1944 bodde GAN hos sin mor i Lund, och den 16 december hade han skickat ett brev med den muntra rubriken "Hello Freddie". I brevet fanns ett fem sidor långt manuskript med titeln "Porträtt av Freddie". Förhoppningen var att porträttet skulle hinna publiceras i *Konstrevy* i samband med utställningen på Galerie S:t Lucas, men så blev inte fallet. I stället kom porträttet att publiceras som del av förordet till en mapp med litografier av Freddie (se nedan).

Under sommaren 1945 återupptogs korrespondensen; i juli befann sig GAN åter i Lund, och i september flyttade Freddie tillbaka till Köpenhamn. Brevväxlingen fortsatte året ut, och kom mest att handla om Freddie's litografimapp med förord av GAN, och om det porträtt av GAN som Freddie påbörjat. I några brev från juli utspelar sig en episod i vilken GAN erhållit ett brev från en jur. kand. Gunnar Olofsson där denne begär information om Ingrid Freddie, Wilhelms hustru. Hon hade begärt förlängt uppehållstillstånd i Sverige, vilket tydligen krävde en del efterforskningar. Freddie bad därför GAN om ett rekommendationsbrev för sin fru. GAN kallade Olofssons brev för "Gestapobrev" men hörsammade likväl Freddie's bön och rekommenderade fru Freddie för "fortsatt vistelse i Sverige".

I åren runt 40-talets mitt gav författaren Arne Häggqvist ut ett tiotal mappar med grafisk konst i förlaget Ars konstserie. I september 1945 publicerades i serien en mapp med sex litografier av Freddie, och med förord av GAN. I förordet ingick det ovan nämnda skriftliga porträttet. I korrespondensen får vi en unik inblick i textens och mappens tillkomst. I ett brev till GAN den 10 juli skrev Freddie att Häggqvist funnit det skrivna porträttet av Freddie vara "et kunstværk", men inte utan vissa reservationer. Freddie skrev själv: " - da jeg nu atter selv læste det igen tænkte jeg at du mærkeligt nok ikke har skrevet noget om surrealismens positive revolutionære værdi - surrealisme er jo ikke nihilisme, men nøglen til menneskets hemmelige skatkammer /.../".

Porträttet av GAN, målat av Wilhelm Freddie 1945.

I detta brev nämns också för första gången det porträtt av GAN som Freddie börjat måla. Förmodligen kom målningen sedan ändå som något av en överraskning för GAN. I ett brev från den 5 oktober skrev han, sedan han återvänt till Stockholm, att han fått besök från Galerie S:t Lucas dagen innan och bl. a. fått en målning: "Döm om min överraskning då tavlan överräcktes åt mig som present /.../ och dessutom visade sig vara porträtt av mig. Något förvirrad inför denna överraskning skulle jag nu formulera ett TACK, men jag förstår att det låter intetsägande /.../ Jag måste ju erkänna Din offervilja och samtidigt en skuld, som jag aldrig kan återgälda." Detta är ovanliga ord av erkänsla för att komma från GAN. Samtidigt har han svårt att förhålla sig till porträttet: "Jag kände icke riktigt igen sittningen /.../ jag kan icke målas i ett porträtt."

I ett brev den 12 november 1945 skrev GAN en fem sidor lång och starkt kritisk recension av porträttet: "Det är ett briljant måleri, möjligen lite för lackbrunt i kanterna /.../ Ett halvt dussin personer av båda könen ha nu konfronterats med Din uppfattning av mig. Ett par av dem känner mig grundligt. Men ingen har igenkänt mig /.../ Vad som förvånar mig är att Du helt och hållet och med osviklig teknisk skicklighet gett ett porträtt av en herre, som aldrig i livet har sysslat med konstruktiva problem, vars högsta intresse tycks vara en bolagsmiddag /.../ Vad som särskilt generar mina vänner är den grishaka Du försett mig med /.../ Ögonen äro mycket levande, men ganska dumma. Det är i varje fall ingen sökare's ögon, ingen konstruktörs."

Freddie's svar dröjde till den 20 december, då han skrev ett brev från Köpenhamn i ironisk ton. Dock skrev han också att han såg fram emot att få se GAN:s kommande utställning på S:t Lucas, och att han saknade både Stockholm och GAN.

Efter detta tunnans korrespondensen ut något, och kanske har vänskapen fått sig en törn. Den sista delen av korrespondensen under denna periodvis intensiva tid är en nyårshälsning från GAN. I brevet bifogade han ett vykort av "den finske jätten", som vid den tiden visade upp sig i hela sin väldiga längd på kringresande tivolin. På vykortet sträcker jätten ut armarna, och under vardera armen står en man av normallängd. Ovanför har GAN skrivit: "SIR FREDDIE TAR MÅTT PÅ KORSFÄSTELSEN", och "GOTT NYTT ÅR". Detta blev GAN:s sista skriftliga hälsning till Freddie.

"Den finske jätten". Nyårshälsning från GAN till Freddie december 1945.